
CARL B HAMILTON

Den Rastlösa Ekonomin*

Hur påverkar IT den ekonomiska politiken? Beslutsunderlagen blir bättre, men besluten fler. Inriktningen blir mer lik omvärldens, d v s för Sveriges del mer marknadsliberal. Trycket på dem som hävdar ett långsiktigt perspektiv ökar. Den offentliga debatten blir mer tudelad: ytligare för masskonsumtion och djupare för den professionella eliten. Tjänsten att sortera det enorma informationsflödet för andras behov växer i betydelse, blir mer lönsam, och öppnar nya möjligheter för kvalitetsmedia.

IT är hjärtpunkten

Hjärtpunkten i Den Nya Ekonomin är den nya informations- och kommunikationsteknologin (IT) eftersom den penetrerar hela ekonomin och samhället. ITs konsekvenser är inte begränsade till vissa sektorer eller hushållstyper. Genom sin allomfattande karaktär liknar den de tekniska genombrott som ångmaskinen, elektriciteten och bilen utgjort. Det är sannolikt inte utvecklingen av IT-sektorn i sig som blir viktigast för tillväxt, stabilitet och fördelning i framtiden. ITs stora verkningar kommer vi att begripa fullt ut först när den nya informationsteknologin integreras med den gamla ekonomins produktion och konsumtion av varor och tjänster.

Denna korta artikel spekulerar kring ITs inverkan på den ekonomiska politiken, som här definieras som finans-, struktur- och penningpolitik. Kommer politikens innehåll att förändras långsiktigt? T ex driver IT politikerna och politiken oemotståndligt i en mer marknadsliberal riktning när omvärlden är mer marknadslibe-

ral än Sverige? Eller drivs inte bara Sverige utan alla länder i en mer marknadsliberal riktning? Givet politikens innehåll och inriktning, kommer färre misstag att begås genom att IT möjliggör att besluten baseras på mer högkvalitativa beslutsunderlag? Eller växer det totala antalet misstag i politiken genom att beslutsfattarna genom IT hinner fatta fler beslut per tidsenhet?

Detta har hänt

IT innebär en radikal sänkning av kostnaden för informationshantering och transaktioner. Detta har medfört en närmast ofattbar ökning av utbudet av information, t ex genom internet och e-post. Det har också inneburit att det blivit möjligt för en avsändare att skraddarsy innehållet i sin information för målgruppen, samt att individanpassa distributionen. För dem som tidigare hindrats av höga kostnader att etablera sig på en marknad, snarare än t ex brist på goda idéer, innebär IT ökade möjligheter och intensivare konkurrens.

IT har varit en förutsättning för framväxten av de moderna globala finansiella marknaderna. Det är idag vid varje tidpunkt möjligt att låna kapital med den önskade tidsprofilen på ett lättillgängligt sätt och mot en meny av olika säkerheter,

Professor CARL B HAMILTON är anställd vid Handelshögskolan i Stockholm och partner i Grufman Reje Managementkonsulter. Han har bl a varit riksdagsman (fp), statssekreterare i finansdepartementet och Handelsbankens chefekonom.

* Författaren är tacksam för synpunkter från Harry Flam, Ulf Jakobsson, Lars Jonung och Ulrika Stuart.

förutsatt att låntagaren är beredd att betala den rådande marknadsräntan. En av många konsekvenser av framväxten av dessa marknader är att olika länders ekonomiska utveckling i form av inflationsförväntningar, ekonomisk politik och "företagsklimat" ständigt jämförs (benchmarking). På kort och medelfristig sikt förefaller detta medföra ett för marknadsaktörerna rationellt hjordbeteende, men för företag, hushåll och politiker innebär det ofta svårbegripliga och svårhanterliga fluktuationer, i t ex växelkurser, räntor och aktiekurser. På längre sikt vill vi ekonomer gärna tro att trenderna på de globala finansiella marknaderna kan ses som rimliga betyg på länders, branschers och företags ekonomiska utveckling och framtidsutsikter.

Eftersom IT medfört att alla kan flytta kapital närmast kostnadsfritt mellan länder innebär IT en tidigare okänd detaljerad jämförelse av villkoren för kapitalägande: dels av skatt på avkastningen (ränta, aktieutdelningar), dels på innehav av kapital (förmögenhetsskatt, realisationsvinstskatt). Vi ser sedan några år tillbaka det politiska livets reaktion på detta i form av växande krav på harmonisering av skattesatserna på kapital. Vid oförändrade offentliga utgifter innebär det en konvergens mot lägre totalt skattetryck för Sverige och EU i den globala ekonomin. En ökad andel av skattetrycket kan politikerna förväntas flytta över på internationellt mindre rörliga skattebaser än kapital, exempelvis lågutbildade personer, fastigheter och dagligvaror. I allmänhet vore dock ett bättre alternativ i dagens Sverige att sänka de offentliga utgifterna samt övergå till mera försäkringsmässigt (aktuariiskt) utformade välfärdssystem. Kravet växer från internationellt lätttröliga medborgare att få valuta för skattepengarna.

IT och framväxten av de globala finansiella marknaderna har indirekt varit viktiga drivkrafter för penningpolitikens renässans. De flesta i-länder har under de senaste 15 åren övergått till inflationsmål

i penningpolitiken. För att göra målet trovärdigt har centralbanker gjorts självständiga från dagspolitikens vindkast och valcykler. Detta, och avvecklingen av i-ländernas valutaregleringar, har delvis drivits fram av kombinationen av datorer och ny telekomteknik. Stabiliseringspolitiken har bytt fokus från finans- till penningpolitiken.

Det ökade utbudet: Mer internationell benchmarking eller ökad ytlighet?

Samtidigt som IT dramatiskt har ökat utbudet av information har inte absorptionsförmågan på efterfrågesidan hos beslutsfattare som konsumenter, väljare, företagsledare eller politiker ökat alls i samma grad.

Låt oss i detta avsnitt göra antagandet att kapaciteten för att ta emot ekonomisk-politisk information är konstant hos mottagarna. Det ökade utbudet leder till att konkurrensen ökar om vilken information som väljarna, marknaden, media, företagsledare och politiska beslutsfattare skall ta till sig. Avsändarens budskap bör därför målgruppsanpassas och framföras på ett lättsmält, kortfattat och uppseendeväckande sätt. Budskap som är intellektuellt krävande, förutsätter utrymme och reflektion och som därför skulle behöva framföras på ett lågmält sätt, blir förlorare i konkurrensen om mottagarnas uppmärksamhet.

Det som förefaller bekräfta denna tes om ökad konkurrens om mottagarna är bl a etermedias, särskilt TVs, ökade snuttifiering och papegojliknande upprepning av text och bilder. Ett annat exempel är att de flesta politiker undviker längre resonemang och deras strävan är att istället hitta pregnanta metaforer och "one-liners" som koncentrerat och TV-mässigt sammanfattar budskapet. Snabbheten i IT-ålderns nyhetsförmedling innebär att en växande andel av knapp tid och kraft i det politiska livet går åt till att reagera på ekonomisk information av dagsländekaraktär, liksom på andra politikers agerande. Det

sker genom en ständig ström av uttalanden, pressmeddelanden, snabbt inkallade pressträffar, nyhetsbrev och e-postmeddelanden, etc, som den vanlige väljaren är lyckligt ovetande om eftersom det allra mesta sorteras bort av media. Resultatet är ofta en trängsel och ett pingpongspel av ganska lättviktiga uttalanden och kommentarer på bekostnad av tid och materiella resurser, vilka alternativt hade kunnat användas för seriös kunskapsinhämtning, vidareutbildning, reflektion, eller en ofta välbehövlig vila och avkoppling. En aspekt av IT är sålunda att den förefaller leda till ökad ytlighet i politikernas användning av både andras och den egna tiden, och bana väg för mer ytliga politiker och media. Det finns dock motkrafter.

För det första finns idag lättillgängligt på nätet alla viktiga ekonomiska skrifter och information, bl a regeringens finansplan, finansdepartementets analys av svensk ekonomi, oppositionens motförslag, Konjunkturinstitutets, Riksbankens, EUs och alla bankekonomers prognoser och bedömningar. Alla och envar som söker mer distanserad, bredare och högkvalitativ information har tillgång till all världens akademiska institutioners och tidskrifters hemsidor på internet, med sina länkar till publicerade och opublicerade artiklar. Dessutom finns idag ett utbud av ofta mycket välgjorda webbplatser hos internationella ekonomiska organisationer som IMF, WTO, OECD, EU, Världsbanken, liksom mer lättlästa internationella publikationer på webben som *Financial Times*, *Economist*, *Wall Street Journal*, och snart nog också nästan alla årgångar av vår egen *Ekonomisk Debatt*. Det öppnar för en benchmarking och disciplin som inte funnits tidigare av den inhemska ekonomiska analysen, debatten och besluten.

Min slutsats är att vi här har något som vid första påseende förefaller vara en paradox, d v s både en tendens till större ytlighet och till ökat djup. Det hänger på IT-användarnas ambition, språkkunskaper och prioritering av den egna tiden om slutresultatet blir ett förtyligande eller en

fördjupning av debatten och analysen. Det mest sannolika scenariot är något slags 'både-och', d v s en ännu starkare dikotomi än idag i en ytlig gren avsedd för massorna, och en elitistisk, kvalificerad och internationellt influerad gren för ett fåtal.

För det andra, för att undvika medias filtrering av bl a partiernas budskap har alla partier, och många enskilda politiker, skaffat sig egna elektroniska nyhetsbrev och webbplatser där förslag och analyser presenteras oavkortade av medias tids- och utrymmesbrist. I dessa får avsändaren tala till punkt och har ett gränslöst utrymme till sitt förfogande för att utveckla ekonomiska och politiska resonemang, utförligt motivera sina ståndpunkter och kritiskt analysera vad andra säger och skriver. Begränsningen ligger i att avsändaren tappar läsare om texterna blir tråkiga, tankemässigt krävande eller triviala. Även om det ofta påstås att en avsikt med dessa nyhetsbrev och webbsidor är att gå förbi medias filter och få direktkontakt med väljare och partimedlemmar är det knappast hela sanningen. Av egen erfarenhet vet jag att den huvudsakliga målgruppen är media med förhoppningen att journalister uppmärksammar budskapen. Dessutom vill avsändaren nå de egna sympatisörerna, som dels får ett kvitto på att ledningen arbetar flitigt även om det inte alltid syns i mediabevakningen, dels får fylig och kontinuerlig information om partiets politik på alla områden. Det är tankeväckande att de svenska politiska partiernas kris förefaller djupare än någonsin i en tid när dessa tack vare IT utan begränsningar kan distribuera innehållet i sin politik nästan gratis till alla och envar.

Ökad efterfrågan på sortering och kvalitetssäkring

Det drastiskt ökade utbudet av information medför anpassningar. Så låt oss släppa antagandet om en oförändrad kapacitet på mottagarsidan.

I en värld där vi utsätts för ett växande flöde av information kommer vi att vara beredda att betala för att andra skyddar

oss från oönskad och osorterad information.¹ På så sätt kan en mottagare öka sin möjlighet att absorbera den delmängd av informationsutbudet som är relevant för vederbörande. Redan finns i moderna e-postprogram filteringsmöjligheter med vilka användaren kan skydda sig mot oönskad massutskickad e-post (spam) och e-post från specificerade avsändare. Användningen av dessa funktioner bör komma att öka. T ex kan avsändare som en dator inte tidigare varit i kontakt med sorteras in i en särskild mapp, eller e-post som innehåller vissa specificerade ord (t ex ”erbjudande”, ”trade”, ”EMU”, ”politik”, osv) med automatik sorteras in i särskilda mappar eller papperskorgen.

Ekonomer och analytiker i banker och fondkommissionärsfirmor tar del av ett helt osorterat, ständigt och intensivt ekonomiskt nyhetsflöde, inklusive rykten och rena felaktigheter. Deras arbetsuppgift är att för kundernas och det egna företagets räkning sortera, bedöma och efteråt kommentera flödet av ekonomisk information. Rollen som nyhetsvärderare – en klassisk uppgift för journalister – och ekonom smälter samman. Kunderna och den egna banken/företaget är bevisligen beredda att betala ganska mycket för att få denna kvalificerade sortering av det nya utbudet av ekonomisk information.

Ett tredje exempel är att filtrering av informationsbombardemanget kan utvecklas till en lönsam kvalitetsmärkning. Överflupna mottagare av information kan förväntas betala bra till de mediaföretag som delar mottagarens kriterier för informationsvärdering. Ett exempel är *Financial Times*. Den här tendensen innebär goda nyheter för de mediaföretag som får rykte om sig att med säkert omdöme kunna sortera bort trivialia, brus och felaktigheter. Vissa media – delar av dagspressen – satsar idag också på att skapa starka varumärken som kvalitetssortering av ekonomisk-politisk information, även på webben.

Bättre kvalitet eller fler beslut?

Frågan om ”Tidsknapphet och besluts kvalitet” diskuterades redan före ITs inträde på scenen av Jacob Mincer, Gary Becker och Staffan Burenstam-Linder. Den senare gjorde det i sin lysande bok om välfärdsforskning allt intensivare användning av den utmätta tiden.²

Blir den ekonomiska politiken bättre utförd genom tillkomsten av IT? Antag att beslutsfattarna har ett konstant antal ekonomisk-politiska beslut som de skall fatta under, säg, ett år. Genom att IT sänker såväl kostnaderna som tiden för att producera beslutsunderlag i t ex regeringskansliet, Riksbanken och på andra håll i ekonomin bör den nya tekniken medföra att de ekonomisk-politiska besluten är av högre kvalitet, jämfört med om IT inte funnits. Den kunskap som varje beslut baseras på är större än den vore utan IT. Det är kanske enklast att tänka sig detta som att färre misstag bör komma att begås i exempelvis de två budgetpropositioner och fyra inflationsrapporter per år som produceras, bl a därför att fler och bättre beräkningar kan utföras, mer omfattande internationella jämförelser kan ske och fler personer hinner kvalitetsgranska utkastet.

Antag istället att den önskade kunskapsnivån för varje beslut hålls konstant. Genom att IT sänker både tid och kostnad per beslut kan fler beslut fattas per tidsenhet och beslutsfattare. I detta, andra fall låter jag alltså volymen av beslut variera, medan det i förra fallet hålls volymen konstant och kunskapsnivån tillåts variera. I förra fallet minskade antalet begångna misstag i det ekonomiska beslutsfattandet. I andra fallet ökar istället antalet

¹ För ordningens skull är det bäst att notera att informationen på nätet är efterfrågestyrd i den meningen att det är mottagaren själv som söker upp den. Mottagaren kan dock bombarderas av reklam för hemsidor, portaler etc, bl a genom massutskick av e-post.

² Burenstam-Linder [1969, s. 72 ff].

misstag i samma takt som volymen av beslut ökar.

Fler beslut per tidsenhet kan också innebära att nya beslut kan tas så fort som ny information om det ekonomiska eller politiska (opinions-) läget kommer in till t ex regeringen, riksdagen och Riksbanken. Det kan leda till en ökad kortsiktighet i det ekonomisk-politiska beslutsfattandet, eller – som man också bör se saken – en ökad reaktionssnabbhet när t ex konjunkturen eller allmänna opinionen slår om.

Genom IT blir det lättare för bl a enfrågerörelser att organisera sig och påverka den allmänna opinionen. Deras framväxt ökar sannolikt politikens kortsiktighet. Bland annat därför kommer i Den Nya Ekonomin de institutioner och regler som syftar till att hävda det långsiktiga perspektivet att växa i betydelse. Det är möjligt att de inte blir fler eller skarpare, men de som finns ställs under större press. Det gäller t ex Riksbanken och ECB med sitt ansvar för penningpolitiken i Sverige och Euroland, regeringen och riksdagens finansutskott med sitt gemensamma ansvar för att budgetlagen efterlevs, och WTO med sitt ansvar för den internationella handelns regelsystem. Som motvikt till en ökad kortsiktighet bör vi också förvänta oss ett ökat intresse från de etablerade beslutsfattarna för t ex autonoma och aktuariskt uppbyggda välfärdssystem, och en fortsatt debatt om reformer som underlättar för de politiska partierna att hävda ett långsiktigt perspektiv.

Politiker på vänsterkanten misstror den av IT pådrivna utvecklingen med ökad betoning av starka institutioner och regler som kan motstå kortsiktighet. Likaså den disciplin som de finansiella marknaderna utövar. Resultatet i Sverige är dock att vänsterkanten förflyttats åt höger på den politiska skalan. Måhända uppfattar många väljare att Riksbankens självständighet, EU-medlemskapet och andra viktiga institutionella förändringar under 1990-talet som så starka att de, i kombination med de finansiella marknadernas disciplin

har vingklippt vänsterns inflytande över stabiliseringspolitiken så mycket att vänstern blivit ofarlig att rösta på?

Slutsatser

Sammantaget vore det märkligt om inte IT i slutänden leder till en högre kvalitet hos besluten i den ekonomiska politiken, dels därför att all politik är utsatt för en internationell benchmarking på ett tidigare okänt sätt, dels på grund av marknadens disciplinerande inverkan på stabiliseringspolitiken. Rimligen kommer därför färre ekonomisk-politiska misstag begås i Den Nya Ekonomin. Samtidigt blir svensk politik mer marknadsliberal på de områden där den omvärld som Sverige jämförs med är mer marknadsliberal. T ex kommer Sverige att påtvingas lägre kapitalskatter av omvärlden. Dock gäller inte det omvända. Sverige kan inte påverka omvärlden som den påverkar oss. En konsekvens av IT är att svenska regeringar sannolikt importerat fler marknadsliberala reformer än man annars skulle gjort, samtidigt som Sverige saknar inflytande att påtvinga omvärlden sverigespecifika politiska lösningar och synsätt. IT förstärker denna asymmetri.

Referens

Burenstam-Linder, S, [1969], *Den rastlösa välfärds människan. Tidsbrist i överflöd – en ekonomisk studie*, Bonniers, Stockholm.